

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ЯКОСТЕЙ ПЕДАГОГА-ДОСЛІДНИКА В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ТВОРУ ЖИВОПИСУ

Дронова О.О., Динник В.М.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У статті представлено результати експериментально-теоретичного дослідження педагогічних умов формування у студентів якостей педагога-дослідника в культурно-освітньому просторі твору живопису. Досліджено культурно-освітній потенціал твору живопису. Визначено шляхи використання твору живопису та педагогічні умови формування у студентів якостей педагога-дослідника. Автор розкриває концепцію та педагогічну технологію в контексті професійної підготовки бакалаврів, магістрів дошкільної освіти.

Ключові слова: професіоналізм педагога, педагог-дослідник, твір живопису, контент-аналіз, дошкільна освіта, педагогічні умови.

Постановка проблеми. Сучасну вищу освіту характеризує переорієнтація з предметності на розвиток у студентів загальної культури та інтегрованої, професійно-орієнтованої, наукової форми мислення (В. Андрущенко, Л. Артемова, І. Бех, Г. Беленька, С. Власенко, О. Глузман, І. Зязюн, Г. Цехмістрова та ін.). Адекватними є і стандарти вищої освіти.

Зростає особистісна та соціально-професійна цінність науково-дослідної роботи студента. Вона є сферою перевірки знань, власної професійної інтуїції, набутого навчального і практичного досвіду; простором педагогічно-пошукової активності, тренування творчого мислення та формування компетентності, яка характеризує студента як фахівця відповідної галузі.

На нашу думку, особистісною домінантою дошкільного педагога є педагогічна імпровізація. Її наявність в професійній діяльності свідчить про уміння компетентно і творчо, свідомо і сміливо реагувати на змінні ситуації педагогічного процесу. Разом з педагогічною інтуїцією, імпровізація характеризує фахівця як педагога-дослідника.

Актуалізується проблема формування у майбутніх фахівців галузі дошкільної освіти особистісних якостей педагога-дослідника. Вона визначила наш науковий інтерес і спрямованість дослідження.

Аналіз наукових джерел, досліджень, окремих робіт (С. Архангельський, Ю. Бабанський, І. Бех, Ф. Гоноболін, І. Зязюн, Б. Коротяєв, Н. Кузьміна, Р. Хмелюк, Т. Яценко та ін.) засвідчує актуальність проблеми формування особистості майбутнього педагога. На думку Н. Глузман, в професії педагога ведуча задача – зрозуміти суспільні цілі і спрямувати зусилля інших людей на їх досягнення.

Питання підготовки фахівців галузі дошкільної освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями окреслено в статтях розробників Галузевих стандартів вищої освіти в Україні (Л. Артемова, Г. Беленької, О. Богініч, Г. Сухорукової та інших). Сучасний педагог, якого очікує суспільство, має бути свідомим і самостійним у своїй діяльності, знати, до чого треба прагнути, що є в реальності, що йому треба робити і чому робити саме так, оцінювати наслідки своєї праці і нести за них відповідальність [2, с. 6].

Поняття фахової компетентності вчені пов'язують передусім з набуттям сукупнос-

ті знань, які суб'єкт отримує у контексті діяльності (П. Гальперін, Н. Кузьміна, С. Свирський, Н. Талізінна), у проблемному навчанні (І. Лернер, О. Матюшкін), в результаті стимулювання інтелектуального розвитку (О. Богініч, Л. Виготський, Г. Костюк, Т. Кошелева). За визначенням Г. Беленької, педагогічна компетентність фахівця являє собою гармонійне поєднання знань та умінь його загальної та фахової підготовки з розвитком професійних якостей та світоглядних позицій і формується за певним алгоритмом: від усвідомлення вибору професії – до педагогічної творчості.

В дослідженнях Л. Загородньої зроблено наголос на педагогічній майстерності вихователя, яку авторка розуміє «як прояв його «Я» в професії, як самореалізацію особистості в професійній педагогічній діяльності, яка покликана сприяти гармонійному і максимальному саморозвиткові особистості дитини дошкільного віку» [4, с. 27].

Питання підготовки майбутніх педагогів до інноваційної професійної діяльності розглядалися у дослідженнях Н. Гавриш, Н. Клокар, О. Козлової, Г. Кравченко, Л. Машкіної та інших. Проблемі багаторівневої педагогічної освіти фахівців дошкільного профілю присвячені дослідження Г. Беленької [1; 2], Г. Підкурғанної [6]. Останнє розкриває аспект художньої підготовки фахівців-дошкільників.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Розгортаючи дослідження, ми виходили з того, що якості педагога-дослідника виступають важливою складовою професійної підготовки магістра. На кожному рівні ці якості є особливими, але саме їх наявність, разом з адекватною мотивацією, є системоутворюючим і регулювальним чинником професійного зростання, творчої активності педагога. Залишаються недостатньо вивченими сутність поняття, структура, механізми і засоби формування у студентів якостей педагога-дослідника.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є викладення результатів експериментально-теоретичного дослідження педагогічних умов формування у студентів, майбутніх вихователів дітей дошкільного віку, якостей педагога-дослідника в культурно-освітньому просторі твору живопису.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво своєрідними засобами залучає особистість до пізнання світу художніх образів і самопізнання.

У формулюванні гіпотези ми виходили з того, що евристичний ефект мистецтва безпосередньо пов'язаний із дослідницькою активністю людини, орієнтованою на пізнавання (відкриття) смислів. Твори мистецтва візуалізують історичний колорит епох, дозволяють розширити межі навчального предмета за рахунок історії дошкільної та позашкільної освіти, сімейного виховання і навчання дорослих [3, с. 5; 7].

На нашу думку, художній твір, у тій чи іншій мірі, містить імпліцитні педагогічні смисли, чим відкриває студенту можливість для досліджування, розвитку педагогічного мислення та інтуїції, набуття досвіду педагогічної імпровізації. Ми розглядаємо твір живопису як унікальне культурно-освітнє середовище; інформаційний, професійно-орієнтований культурно-освітній та пошуковий простір активності студента, і припускаємо, що спеціально організована викладачем робота студента з твором живопису пробуджуватиме і розвиватиме його як педагога-дослідника.

Йдеться про розвиток професійної зацікавленості світом, соціумом: розуміння їх як джерел художньої творчості та педагогічного пошуку; інтерес до мистецтва і прагнення культурно-професійного самовизначення в ньому; аналітичне та синтезуюче мислення; професійна пам'ять, здатність до перенесення знань, узагальнень, систематизації; педагогічна інтуїція; мотиваційна готовність до дослідницької діяльності та потреба в ній тощо.

У визначенні якостей педагога-дослідника ми виходили з того, що в процесі науково-педагогічного пошуку він виконує дві головні функції: систематизує, акумулює знання, накопичені людством; визначає нове, невідоме і ще не вивчене – те, що доповнить і збагатить науку. При цьому «наукова робота – виключно напружена, творча праця, яка потребує повної самовіддачі, впертості, терпіння, самовідданості, творчого мислення, почуття нового, прагнення пізнати невідоме», – відмічає П. Образцов [5, с. 198].

Концептуальні ідеї дослідження полягали у актуалізації культурно-освітнього потенціалу твору живопису в системі професійної підготовки фахівця галузі дошкільної освіти, що забезпечувалося шляхом дотримання принципів теоретичного узагальнення і системної упорядкованості елементів мистецьких знань та включення психолого-педагогічних механізмів художньо-естетичного сприймання і педагогічного аналізу у науково-дослідницький процес студента.

Проблемне коло склали навчальні програми дисциплін художньо-естетичного циклу. Саме вони покликані забезпечувати формування у студентів якостей педагога-дослідника на всіх рівнях ступеневої освіти, оскільки, у тій чи іншій мірі, застосовують контент-аналіз твору живопису.

Експериментальна робота здійснювалася поетапно в процесі опрацювання студентами базової дисципліни «Основи образотворчого мистецтва з методикою викладання у дошкільних навчальних закладах», забезпеченої комплексом навчально-методичних засобів: збагаченої програми курсу; технології контент-аналізу твору живопису, яка передбачала визначення його культурно-освітнього потенціалу; системи навчальних завдань, спрямованих на набуття студентами досвіду різних видів, форм та способів

наукової активності «всередині» твору живопису; відбір творів; критерії оцінювання дослідницьких ініціатив, дій та умінь та ін.

На інформаційно-дослідницькому етапі здійснювалося формування базових знань теорії і практики мистецтва живопису, аналітичних умінь на засадах особистісно-орієнтованого навчання. Мотивація закладалася на лекціях, екскурсіях до музею, виставкових центрів, майстерень художників.

Технологічні прийоми: заохочення, «інтрига», психологічна настанова, мистецтвознавча розповідь, музейна педагогіка, біографічний метод, розробка «персоналії», демонстрування викладачем зразка креативної поведінки (навичок оперування певним поняттям, матеріалом, обладнанням), підтримка студентських ініціатив, наслідування, аналіз творів живопису та дитячих малюнків, порівняння, асоціації.

Набуття досвіду дослідницьких операцій відбувалося в процесі виконання реферату з теорії та історії живопису, підготовки тематичної колекції творів, опанування основних технік. Творче самовираження забезпечувалося виховними заходами, які ініціювалися викладачем та студентами і передбачали організацію творчих звітів, персональних виставок, театралізованих дійств, факультетського музею, «Школи мистецтв», дискусійного клубу.

На особистісно-дослідницькому етапі відбувалося формування у студентів цільових установок на проникнення в образно-емоційний світ твору живопису, розвиток та інтеграцію художніх відчуттів в процесі сприйняття та контент-аналізу твору живопису.

У технологію було закладено ідею розробки методів емоційно-насиченого цілісного переживання художньої інформації шляхом усвідомлення і відчуження різних типів зв'язків і відношень у творі живопису. Серед таких: «входження у картину», «театралізація», «імпровізації із задумом художника», «відтворення подій», «колеристичні та композиційні варіанти», ототожнення власних художніх уявлень з позицією автора твору; міжчуттєві асоціації (за методом синестезії); симультанне «прочитання» твору; відтворення цілісності художньої композиції за однією деталлю та інші.

На діяльнісно-дослідницькому етапі домінують було формування готовності майбутніх педагогів галузі дошкільної освіти до максимально ефективного користування твором живопису для розв'язання різних проблем, які можуть виникати у професійній діяльності (педагогічний, психологічний та соціальний супровід дітей дошкільного віку, практики сімейного виховання) та власне самовдосконалення як педагога-дослідника.

Зміст навчального процесу на матеріалі творів живопису передбачав формування готовності майбутніх педагогів до реалізації власних цілісних знань, спрямування художньо-професійного тезаурусу на розвиток художньо-естетичної культури, активізацію власного творчо-педагогічного потенціалу на дослідження проблем дитинства (свідоме батьківство, педагогічна культура сім'ї та соціуму, інші). Технологія передбачала активну самостійну пошуково-дослідницьку роботу студентів у культурно-освітньому просторі твору живопису.

Технологічні прийоми: опрацювання наукової літератури, досліджень у галузі художньо-мистецької педагогіки, психології, психоаналізу, музейної педагогіки; ознайомлення зі світовою практикою художньо-естетичного виховання, ретро- та інноваційними технологіями художньо-естетичного розвитку дітей та дорослих; творчо-практична робота студентів з моделювання навчальних програм та технологій для дошкільця на матеріалі культурно-освітнього потенціалу твору живопису.

Було визначено шляхи збагачення навчальної програми:

Змістовий блок (ЗБ) 1. Простір твору живопису володіє наступними характеристиками: *насиченість* (ресурсний потенціал, який полягає у поліфункціональності у соціумі, можливостях впливу на всі сфери особистості); *структурованість* (спосіб організації, який полягає у особливій мові, зображально-виражальних засобах, присутності особи художника, який творить унікально і неповторно, транслює у соціум свої почуття і переживання щодо сприймання Світу та усвідомлення себе у ньому); *змістове наповнення* (різноманітність жанрів, ідей, тем, стилів, творчих манер), чим уможливує пошуково-дослідницьку діяльність на різних рівнях (філософському, мистецтвознавчому, педагогічному, психологічному, особистісному).

Змістовий блок (ЗБ) 2. Полікультурний підхід у сприйманні та аналізі твору живопису, який полягає у розгляданні та поясненні його з позицій естетики, культурології, історії, історії педагогіки, психології, психоаналізу, фахових дисциплін: «Основи образотворчого мистецтва з методикою викладання у дошкільних навчальних закладах», «Теорія та методика розвитку мовлення дітей дошкільного віку», «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей дошкільного віку з природою», які використовують твори живопису як педагогічний засіб.

Змістовий блок (ЗБ) 3. Шляхи та напрямки дослідження твору живопису: історичний період, відображений у творі; особа художника, його життєвий шлях, соціальна позиція, авторська манера; визначення психо-емоційного стану (настрій) картини; визначення педагогічної системи виховання, закладеної у змісті твору живопису; самоаналіз та ідентифікація з особою художника.

Змістовий блок (ЗБ) 4. Систематизація (як важлива складова якостей педагога-дослідника), яка полягає в умінні здійснити цілеспрямований відбір творів живопису для педагогічної роботи або саморозвитку: Світ Людини, Світ Природи, Світ Предметів, Світ Дитинства, тема Материнства, Педагогічні системи у творах живопису, Світ Емоцій у творах живопису, оригінальні техніки, Живопис імпресіоністів та інші.

Змістовий блок (ЗБ) 5. Цілепокладання у напрямках дослідницької діяльності з твором живопису: дослідницька робота з метою власного розвитку, самоствердження та самопрезентації у соціумі; психолого-педагогічна робота з дошкільниками у просторі твору живопису з метою розвитку та соціалізації особистості дитини.

Домінантою у навчальному процесі, побудованому на культурно-освітньому потенціалі твору живопису було навчання студентів вилученню

педагогічних ідей з художньої форми. Таке вилучення потребує відпрацювання відповідного методологічного апарату, розробки технології «зчитування» педагогічних ідей з простору художньої форми. В цьому, на нашу думку, полягає зміст дослідницької діяльності студентів. Вона має розвиватися сама і одночасно виступати чинником формування у студентів якостей педагога-дослідника.

Як приклад, обговорення зі студентами картини В. Перова «Приїзд губернантки до купецького дому» (1866 р.). Якості педагога-дослідника актуалізувалися в тому, що студенти, окрім надання психологічних портретів та описування сюжету, встановлювали зв'язки з історією педагогіки, історією культури; визначили системи виховання ХІХ ст., провели аналогію з романом Ш. Бронте «Джен Ейр», розробили психологічні портрети образів картини, всебічно обговорили проблеми губернерства. Підготовка до заняття полягала у збиранні історико-педагогічного матеріалу, мистецтвознавчому аналізі картини, творчому трактуванні змісту, проведенні аналогій, встановленні зв'язків між різними мистецтвами і навчальними дисциплінами, збагаченні власної художньої та педагогічної ерудиції. Результативними є творчі завдання з використанням біографічного методу, створення «банку художніх персоналій», виконані на достатньо високому дослідницькому рівні.

Як приклад, програми для дошкільця, розроблені магістрантами: «Дитина у світі живопису», «Дитина у світі кольору»; лекції для курсів підвищення кваліфікації дошкільних працівників: «Дитинство у світовій художній культурі». На практичному занятті магістрант-автор досить вдало поєднав інформаційне повідомлення «Епоха Просвітництва: мистецтво, дитина» з розгляданням репродукцій картин художників епохи Просвітництва, бесідою про стилі ставлення до дітей.

Дієвою та ефективною формою набуття науково-професійного досвіду, започаткування елементів художньої культури, рис характеру та іміджу є студентсько-викладацька наукова група «Школа мистецтв». Її мета полягає у розвитку художньо-педагогічного та наукового самовираження студентів, самовизначення як педагога-дослідника.

Висновки і пропозиції. Дослідження підтвердило гіпотезу про можливість формування у студентів, майбутніх фахівців галузі дошкільної освіти, якостей педагога-дослідника в культурно-освітньому просторі твору живопису. Головне навантаження несе фахова дисципліна «Основи образотворчого мистецтва з методикою викладання в дошкільних навчальних закладах». Навчальна програма має бути збагачена змістом, спрямованим на дослідницьку діяльність. Метою викладача є транслювання студентам ідеї поліфункціональності мистецтва у соціумі, досягання ними усвідомлення твору живопису як простору активної дослідницької діяльності, спрямованої як на адекватне сприймання твору, так і на дослідження можливостей його впливу на саморозвиток як ефективного фахівця галузі дошкільної освіти, вивчення можливостей педагогічної роботи з дошкільниками на матеріалі живопису.

Педагогічними умовами визначено:

- узгодженість та інтеграція навчальних дисциплін «Культурологія», «Естетика», «Основи образотворчого мистецтва з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі», «Історія педагогіки», «Теорія та методика розвитку мовлення у дітей дошкільного віку» та ін. у технологічних підходах навчання студентів дослідницької діяльності при сприйманні твору живопису та його контент-аналізі;
- цілеспрямований відбір творів живопису;
- використання методів музейної педагогіки, переносу знань, контент-аналізу, аналогій

при розкритті культурно-педагогічного потенціалу твору живопису;

- застосування технології мотивації студентів щодо започаткування або активізації власної дослідницької діяльності у світі мистецтва, житті, професії, соціумі; та інші.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів поставленої проблеми, але головним досягненням, на нашу думку, є отримання результатів, які засвідчили дійсну позитивну динаміку у якостях педагога-дослідника, що відбулася впродовж експерименту і підтвердила ефективність експериментального модуля.

Список літератури:

1. Беленька Г.В. Навчальна програма курсу «Організація та проведення науково-педагогічних досліджень в галузі дошкільного виховання» / Г.В. Беленька – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. – 12 с.
2. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання. Монографія / Г.В. Беленька – К.: Світлич, 2006. – 304 с.
3. Варенова Т.В. Краткая история педагогики: Учеб. пособие / Т.В. Варенова. – Мн.: «Асар», 2004. – 256 с.
4. Загородня Л.П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навчальний посібник / Л.П. Загородня, С.А. Титаренко. – Суми: Університетська книга, 2010. – 319 с.
5. Образцов П.И. Методы и методология психолого-педагогического исследования / П.И. Образцов. – Спб., 2004. – 268 с.
6. Підкурманна Г.О. Художньо-педагогічна підготовка фахівців дошкільного виховання у педагогічному університеті (системний підхід): Моногр. / Г.О. Підкурманна. – Спб.: НДІХ СПбДУ, 1998. – 227 с.
7. Фесюкова Л.Б. Зустрічі з великими педагогами та художниками. Комплексні заняття для дітей 4-8 років / Л.Б. Фесюкова. – Х.: Веста: ТОВ Видавництво «Ранок», 2008. – 144 с.

Дронова О.О., Дынник В.Н.

Государственное высшее учебное заведение
«Донбасский государственный педагогический университет»

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ У СТУДЕНТОВ КАЧЕСТВ ПЕДАГОГА-ИССЛЕДОВАТЕЛЯ В КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЖИВОПИСИ

Аннотация

В статье представлены результаты экспериментально-теоретического исследования педагогических условий формирования у студентов качеств педагога-исследователя в культурно-образовательном пространстве произведения живописи. Исследован культурно-образовательный потенциал произведения живописи. Определены пути использования произведения живописи и педагогические условия формирования у студентов качеств педагога-исследователя. Автор раскрывает концепцию и педагогическую технологию в контексте профессиональной подготовки бакалавров, специалистов и магистров дошкольного образования.

Ключевые слова: профессионализм педагога, педагог-исследователь, произведение живописи, контент-анализ, педагогические условия, дошкольное образование.

Dronova O.O., Dunnyk V.N.

State Higher Educational Establishment
«Donbas State Pedagogical University»

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION AT STUDENTS OF QUALITIES OF THE TEACHER-RESEARCHER IN CULTURAL-EDUCATIONAL SPACE OF PERFORMING PAINTING

Summary

The results of the experimental-theoretical investigation of the pedagogical conditions of forming the qualities of a teacher-researcher with the students under the conditions of the cultural-educational space of the work of art are represented in the article. Cultural and educational potential of performing painting is investigated. Ways of use of performing painting and pedagogical conditions of formation at students of qualities of the teacher-researcher are defined. The author reveals the concept and pedagogical technology under the context of the professional preparation of future bachelors, specialists and masters in the sphere of pre-school education.

Keywords: teacher's professionalism, teacher-researcher, content analysis, work of art, pedagogical conditions, pre-school education.